

Neoskolasztikus ellenforradalom

A katolikus pap, a rabbi, a protestáns lelkész és a közgazdász egy csónakban horgászik. A rabbi egyszer csak feláll és a vízen járva elhagyja a csónakot, hogy a parton kinyújtsa elmacskásodott tagjait. Kisvártatva követi a pap, majd idővel a lelkész is. Ámulva nézi őket a közgazdász. Végül feláll ő maga is, elhatározza, hogy végrehajtja a hit ugrását: imát mond, majd kilép a csónakból. Azonnal elmerül, és végül prüszkölve kászálódik ki a habokból. A parton állók összesúgnak: Elmondjuk neki, hogy hol vannak a víz alatt a kövek?

Csalás történt. Két és fél évszázada kiloptak két pillért az ember jólétével foglalkozó tudomány épületéből. Adam Smith skót morálfilozófus, akit általában a közgazdaságtan megalapítójaként tartanak számon – megcsonkította a közgazdaságtant: négy alapvető összetevője közül kettőt eltávolított, és ezzel alkalmatlanná tette az emberi cselekvés magyarozatára. A közgazdaságtan tudománya valaha teljes volt, hiszen tartalmazta mindazon részmozzanatotokat, melyekből az emberi gazdálkodás folyamata összeáll. E mozzanatok a *termelés*, a *csere*, az *elosztás* és a *fogyasztás*. Hogy történt mindez és melyek a következményei? Miként állítható helyre a *teljes közgazdaságtan*? E kérdésekre ad választ John D. Mueller, az Ethics and Public Policy Center amerikai konzervatív agytröszt igazgatójának könyve.

A közgazdaságtan története során négy forradalmi jellegű eseményt kell beazonosítanunk. Ezekből három már lejajlott, a negyediknek pedig épp küszöbén állunk.

A nyugati közgazdaságtan eszmetörténete Arisztotelésszel kezdődik, aki kidolgozta a közjavak társadalmi és politikai elosztását érintő *végző elosztás* elméletét. Mueller szerint a görög filozófus feltételezte a *hasznosság-elméletet*, és kidolgozta a *termelés* és *egyensúly* elméletét is. A következő nagy alak a platonikus Szent Ágoston, aki a politikai elosztás elméletét a személyes elosztás elméletével egészítette ki, és kidolgozott egy hasznosság-elméletet is, mely végül az arisztotelészt kiszorítva kapott helyet a skolasztikus közgazdaságtan nagy összegzésében.

A nagy integrátor Aquinói Szent Tamás, aki összegzi, és magasabb egységbe foglalja az antik, valamint az addigi keresztény gondolkodás közgazdasági tanításait. Tamás ezzel megteremt az „AAA” gazdaságelméletet (Arisztotelész + Ágoston = Aquinói) és végrehajtja a közgazdaságtan első nagy forradalmát.

A következő fordulat Adam Smith nevéhez köthető, aki az emberi létezés gazdagságát túlzóan és egyoldalúan leegyszerűsítette. Francis Hutcheson tanítványaként ismerkedett meg a skolasztikus közgazdaságtannal és Tamás rendszeréből eltávolította a fogyasztásra, valamint a végző elosztásra vonatkozó elméletet. A termelés elméletét pedig a munka elméletére redukálta, megnyitva ezzel az utat Marx előtt. Ennek következményei közismertek.

Egy évszázaddal később zajlott le a harmadik forradalom, melynek során a XIX. és a XX. század neoklasszikus közgazdászai helyreállították a javak fogyasztását leíró *hasznosság elméletét*. Hiányzik azonban még a negyedik elem helyreállítása, mely a szerző szerint a most küszöbön álló neoskolasztikus forradalom feladata lesz. Mueller megítélése szerint e folyamat nagyjából az ezredfordulón bontakozott ki és napjainkban is tart. E negyedik forradalom helyreállító jellegű mozgás lesz, mely ismét teljessé teszi

az ember gazdálkodásának tudományát, ezért európai, konzervatív szóhasználatlál élve bízvást nevezhetjük *ellenforradalomnak* is. Mueller gazdaságtana a természetjogra, mégpedig a Biblia tanítására épül, de argumentációja nem vallási, hanem természetjogi jellegű, vagyis érveit oly módon fogalmazza meg, hogy az hozzáférhető legyen a nem vallásos olvasók számára is. Paradigmája a család, melyen keresztül a gazdálkodás értelmet nyer.

A közgazdaságtan ekként nem más, mint a gondviselés elmélete. A nagy teoretikusok mindegyike arra a fő kérdésre keresi a választ, hogy *honnan ered a gazdaság rendje* és az alábbi alkérdéseket igyekeztek megválaszolni:

(1) Kinek? A felvilágosodás közgazdaságtana kiragadta az egyént természetes közegeből és magányos individuummá szegényítette. A smithiánus gondolkodás nem tud és nem is akar kezdeni semmit az olyan alapvető motivációinkkal, mint a szeretet és a gyűlölet, következésképpen nem számol olyan mindennapi aktusokkal sem, mint az ajándékozás és a károkozás. A végső elosztás elmélete az igazságos elosztást írja le. Gazdasági cselekvéseink végcéljai minden esetben személyek, egy személy összsfogyasztása pedig egyenlő a sajátjövedelmével, melyet csökkent vagy növel az ajándékba adott-kapott javak, illetve más jövedelemtranszfererek összege.

(2) Mit? A hasznosság elmélete leírja, hogyan értékeljük a cselekvéseink végcélját jelentő személyek számára bocsátott, szűkösen rendelkezésre álló javakat.

A (3) Hogyan? (a) kérdésre válaszolva a *termelési elmélet* a javak előállításának folyamatát írja le.

A (4) Hogyan? (b) kérdést pedig az *igazságos csere elmélet* (vagy egyensúly-elmélet) válaszolja meg, amely azt írja le, miként jut el az ellentételezés a jöszág előállítóhoz, például a dolgozóhoz a munkabér.

Mueller könyve öt részre és tizenhét fejezetre tagolódik, logikusan felépített és jól áttekinthető. Az első rész (1–5. fejezet) a mueller-i konstrukciónak megfelelően áttekinti a közgazdaságtani eszmetörténetet. Erre, a szerző indoklása szerint, azért van szükség, mert a hetvenes évektől kezdődően az amerikai egyetemi képzésből kiiktatták a közgazdaságtan-történetet, és ezzel beláthatatlan károkat okoztak a tudományágnak. Az utolsó, ötödik rész, mely mindössze egyetlen fejezet (17.), az „Isteni gazdaságról szól”.

A kettő között a szerző neoskolasztikus megközelítésben tárgyalja a gazdálkodás tudományának három lehetséges dimenzióját:

A második rész (6–9. fejezet) a személyes gazdaságot, a harmadik (10–12.) a magánszervezeti gazdaságot, a negyedik (13–16.) pedig a politikai gazdaságot, vagyis az ösztársadalmi szintű gazdálkodás összefüggéseit vizsgálja, az alábbiak szerint:

A személyes gazdaság: a szerző a család tejkészletét beosztó családjának példázatán keresztül („az anya problémája”) ismerteti a szűkösség jelenségét. Mueller rámutat: a gazdálkodás kényszerét társadalmi szinten is a szűkösség okozza, ám vannak a méretkülönbségségből fakadó lényegi különbségek is. A családon belül az ajándékozás jelentősége alapvető, mert a gazdálkodás végcélja mindig egy vagy több emberi személy.

Ezt követően Mueller bemutatja, hogy a neoklasszikus közgazdaságtan sikeresen újra felfedezte szent Ágoston hasznosságelméletét, ám rámutat a haszonelvű gondolkodás kudarcára: az nem képes számot adni cselekvéseink olyan alapvető mozgatórugóiról, mint a szeretet és a gyűlölet. Éppen ezért az emberi viselkedés magyarázatára sem alkalmas.

A szerző megvizsgálja, hogy az irgalmas szamaritánus történetének milyen közgazdasági tanulságai vannak. A javak korlátozottan állnak rendelkezésünkre, ami határt szab a felebaráti szeretet megélésének is, illetve nyilvánvalóvá teszi a rangsorolás szükségességét. Mueller a bibliai példázatot értelmezve leszögezi: a szamaritánus úgy szerette az

út szélén heverő kifosztott embert, *mint önmagát* – azaz emberi személyként –, de *nem önmagával egyenlően* szerette. Ha a szamaritánus anyagi és nem anyagi jellegű ráfordításait számszerűsítjük, azt találjuk, hogy ő éves jövedelmének hozzávetőlegesen 1%-át költötte a kifosztott emberre. Vagyis komoly erőfeszítést fejtett ki, de jócselekedete az észszerűség határain belül maradt.

A könyv harmadik részében a szerző kifejti: a magánszervezeti gazdaságot csak Arisztotelésznek a háztartásra vonatkozó elmélete alapján lehet megmagyarázni. Az ókori görög bölcselelő nézeteit Szent Ágoston és Szent Tamás módosításait figyelembe véve kell alkalmazni a kortárs amerikai viszonyokra. Mueller figyelmeztet: az anyagi javak előállítására vonatkozó alapelvek segítségével az emberi személyek újratermelődése is magyarázható és az egyes országok termékenységi adatainak összehasonlítása során pontosabb következtetéseket lehet levonni, mint a neoklasszikus elméletekből, mert ez utóbbi mellőzi a végső elosztás kérdését.

A neoskolasztikus elméletnek megfelelően Mueller az átlagjövedelmek alakulását négy tényezővel magyarázza: *nem, kor, képzettség és családi állapot* által. Ez utóbbi fontos és a közelmúltig hanyagolt szempont, hiszen figyelembe veszi az ajándékozást is.

A negyedik részben a szerző ismerteti a politikai gazdaság neoskolasztikus értelmezését, majd kifejti a sikeres és népszerű gazdaságpolitika négy alapelvét, melyek a következők:

1) A folyó áru- és szolgáltatásfogyasztás békeidőben a folyó adózásból, nem pedig pénzkibocsátásból finanszírozandó úgy, hogy a kölcsön csak olyan állami befektetésre vehető fel, amelynek futamideje nem haladja meg a hitel lejáratát.

2) A közjavak folyó fogyasztása a munka és a vagyoni jövedelmek egységes adóztatásával finanszírozandó.

3) A célzott, szűkebb rétegeket érintő kvázi-közjavak külön adóból finanszírozandók. Ez azt jelenti, hogy: A) A magánszemélyekre vonatkozó jövedelemtranszferek (pl. nyugdíj és egészségbiztosítás) a fizetéshez kapcsolódó, nem pedig jövedelem- és vagyoni adóból finanszírozandók. B) A vagyonbirtokosoknak nyújtott támogatások (pl. termék-támogatások, adómentes megtakarítási formák) a vagyonból származó jövedelmekre kivetett, nem pedig bér- vagy jövedelemadóból finanszírozandók.

4) Az állam mérete és beavatkozási lehetőségei korlátok közé szorítandók, elkerülendő az emberi és nem-emberi tőke általános kihasználatlanságát és az ezekre irányuló beruházások visszaesését.

Mi módon szegik meg a pártok ezeket az alapelveket? Mueller a sajátos amerikai viszonyokat szem előtt tartva vonja le a következtetéseket, melyeket mi most a teljesség igénye nélkül az alábbi, általános formában összegezhünk:

1) A folyó fogyasztás fenntartása érdekében a hatalom gyakorlóit többnyire az állami kiadások deficitből történő finanszírozásában érdekeltek.

2) A deficitet pénzkibocsátásból finanszírozzák, ami inflációt, költségvetési-, valamint külkereskedelmimérleg-deficitet okoz.

3) A béradó-többletet (munkajövedelmet) átcsoportosítják a közjavak finanszírozására, ahelyett, hogy a jövedelemadó-bevételeket használnák erre.

A neoskolasztikus politikai gazdaság elméletét követve Mueller rámutat: A politika elosztó igazságosság és az igazságos csere mai alkalmazása a lehető legigazságosabb és politikailag legnépszerűbb, gazdaságilag pedig a leghatékonyabb módszer ahhoz, hogy az USA megbirkózhasson az előtte álló kihívásokkal.

A befejező rész az „Isteni gazdaság” címet viseli. A szerző bemutatja, hogy a könyvben ismertetett tények miként állnak össze egy egésszé.

A nyugati gondolkodás három világgép összefeszülésének eredményeképpen jött létre. Utazásai során Szent Pál az athéni agorán is prédikált, ahol a görög-római természetjogra támaszkodva vezette be az Evangéliumot. Lukács apostol feljegyzései szerint „Némelyik epikureus és sztoikus bölcselő vitába ereszkedett vele.” (Apcsel 17,18. Idézi Mueller 347.) E kapcsolatba lépésnek maradandó filozófiai jelentősége van, szögezi le Mueller, mert e három filozófiai iskola gyakorolt döntő befolyást a nyugati kultúrára, a közgazdaságtani gondolkodásra. Az elmúlt kétezer évben az isteni és az emberi természetre vonatkozó elképzelések ezeknek az iskoláknak a tanítására épülnek.

A bibliahű természetjog, a sztoikus panteizmus és az epikureus materializmus modern megtestesülései a (neo)skolasztikus, a klasszikus, illetve a neoklasszikus gazdaságtan. *A piacokon érvényesülő rend nem elmélet, hanem tény* – szögezi le Mueller. *A kérdés, hogy miből ered?* A szerző Szent Ágostonra hivatkozva összekapcsolja a szabad akaratot a teremtő isteni szándékkal: a rend az emberek tudatos döntéseiből fakad, valamint a Gondviselésből, mely nem más, mint „a méltányosság e képmása, vagy mint fenntartó gondom, nyoma, a legfőbb méltányosság által pecsételtetett az emberi ügyletekre.”

Mi a közgazdaságtan megváltása? A megváltás egy korábbi nagy ígéretnek, vállalásnak a beteljesítése. A gazdaság fejlődése megköveteli a saját történeti eredetéhez való visszatérést, vagyis föl kell fedezni ismét a köveket a víz alatt, melyek megmenthetnek bennünket a süllyedéstől.

Mueller könyvének központi fogalma a család. A szerző az apa és az anya szerepén keresztül teszi világossá, miért kell mindig is e legszűkebb emberi közösségnek betöltenie a társadalom sejtjének szerepét. Felhívja a figyelmet: egy ország akkor működőképes, ha polgárai családban nőnek fel, mert az egyén családja által nyer bevezetést a társadalomba. A család és a társadalom között fennálló analógia természetesen korlátozottan érvényes, már Arisztotelész is felhívja a figyelmet arra, hogy a polisz működésének sajátos logikája van, ami nem érthető meg teljes egészében a kisközösségek működésének tanulmányozásából.

A magyar kiadás olvasmányos, és könyvészetileg is minőségi munka. A fordítók körültekintően alkalmazzák mind a közgazdaságtani, mind pedig a filozófiai fogalmi készletet, a szükséges helyeken a korszerűbb megfogalmazásokkal élve. Szeretettel ajánlom mindenkinek elolvasásra, aki hisz a családban és döntései során mer a gondviselésre támaszkodni.

(John D. Mueller: A közgazdaságtan megváltása. A hiányzó elem újrafelfedezése. Budapest: Mathias Corvinus Collegium, 2015, 500 p. Ford. Ábrahám Zoltán, Csák János. [A fordítás alapjául szolgáló mű: John D. Mueller: Redeeming Economics. Rediscovery the Missing Element. ISI Books, United States of America.]